

Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2004

Byzantine Surveys in and Around Alanya in 2004

Sema DOĞAN

Antalya İli ve İlçelerinde Bizans Araştırmaları yüzey araştırmasının 2004 yılı arazi çalışması, 12.09.2004 - 21.09.2004 tarihleri arasında yapılmıştır. Antalya'nın Alanya, Gündoğmuş ve Gazipaşa İlçeleri'ne bağlı köylerde ve beldelerde sürdürülen çalışmalarda 19 yerleşimde incelemelerde bulunulmuştur. 2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle, Alanya Arkeoloji Müzesi'nde Bizans taş yapıtları üzerine çalışmalarımız, bizi Alanya ve çevresindeki Bizans yerleşim ve yapılarına yönlendirmiş, Müze'deki zengin taş buluntuların kullanım yerlerini araştırmaya neden olmuştur. 1998 yılından bu yana Antalya ve İlçelerinde, yoğun olarak Likya'da sürdürdüğümüz yüzey araştırmaları, 2004 yılından itibaren Antalya'nın doğusunda kalan ilçelerde, özellikle Alanya ve çevresinde sürdürülmeye devam edilmiştir. Amacımız Akdeniz kıyısındaki Bizans yerleşim ve yapıları ile mimari bezemelerinin değerlendirilmesidir.

Bu yıl öncelikle Alanya olmak üzere Gündoğmuş ve Gazipaşa İlçeleri'nde toplam 19 yerleşimde inceleme yapılarak Bizans yerleşimlerinde kilise ve şapellerin yanı sıra kale, garnizon gibi askeri yapılar ile hamam, zeytin işliği, sarnıç vd. sivil işlevdeki yapılar saptanmıştır.

2004 yılı çalışma programı, Alanya ve çevresinde kazı yapılmayan Bizans yerleşim ve yapılarının saptanmasını, önümüzdeki yıllarda ise belirlenen yapılarda kapsamlı çalışılarak belgelenmesini hedef almıştır. Alanya'nın batısında, Türkler Beldesi'nde, kıyı yol şeridinin kenarında yer alan yapı kompleksi, doğuda apsis duvarı ile naosun güney duvarının kısmen ayakta olduğu bir kilise ile kuzeyinde, batıya ve kuzeye doğru devam eden duvar kalıntıları içermektedir. Kilisenin çevresindeki mekanlara ilişkin bu duvarlar, olasılıkla burada bir manastırın varlığına işaret eder. Kilisenin güney duvarının almaşık tekniği ile yüzeyde görülen seramik buluntular Erken Bizans özellikleri taşımaktadır. Kilisenin naosunun ortasında açılmış büyük bir çukur, kaçak kazı yapıldığını ortaya koymaktadır.

Alanya ile Türkler arasında Konaklı Beldesi'nde karayolunun kıyı tarafında kalan üç tepeden ortadakinin üst

The Byzantine surveys in the province and townships of Antalya were conducted from the 12th to 21st of September in 2004. 19 settlements in Alanya, Gündoğmuş and Gazipaşa townships, their districts and villages were surveyed. Our study on the Byzantine materials at the Alanya Museum in 2003 with the permission issued by the ministry of Culture and Tourism led us to survey the Byzantine sites and structures in and around Alanya and the provenance of the rich materials at the Museum. Our surveys in the province of Antalya had covered mainly the Lycian area; however, from 2004, we began surveying the townships to the east of Antalya city centre and particularly in the township of Alanya. Our aim is to evaluate the Byzantine settlements, structures and architectural decoration along the Mediterranean coast.

We have noted and identified military structures such as castles and watchtowers, civic structures such as bathhouses, olive presses, cisterns etc as well as churches and chapels during this year's surveys at 19 settlements, mainly by Alanya and in the Gündoğmuş and Gazipaşa townships.

The 2004 schedule foresaw the identification of the unexcavated Byzantine settlements and structures in and around Alanya; and the documentation of the identified sites is foreseen in the future. A complex by the coastal road in Türkler district to the west of Alanya comprises a church, only the apse and south wall of which remain standing, and wall remains to its north extending to the north and west. Such walls around the church suggest the possible presence of a monastery. The masonry of alternating rows of brick and stone, and the potshards on the surface display Early Byzantine features. A large pit in the middle of the naos is evidence of recent illegal excavations.

In the Konaklı district, between Alanya and Türkler, on the top and slopes of the middle of the three hills on the coastal side of the road there are square/ quadrangular structures and an olive press, evidence of a settlement

düzleminde ve yamacında, kare/dörtgen planlı yapılar ile bir zeytin ışığı buradaki bir yerleşimin verileridir. Günümüze gelen duvarların malzeme tekniği ile yüzeydeki seramik buluntular, Bizans nitelikleri taşımaktadır.

Antalya'ya doğru devam eden kıyı yol şeridinde, Avsallar Mevkii'ni geçtikten sonra yer alan Tolhan (Yeşilköy) Beldesi'nde bir hamamın duvar kalıntıları, karayolunu genişletme çalışmaları sırasında kepçe ile tahrip edilmiş, duruma Müze Müdürlüğüne müdahale edilerek yolun yönü değiştirilmiştir. Hamamın olasılıkla caldarium bölümüne ait üç cephesi büyük nişlerle genişletilmiş mekan, kubbe ve tonoz örtü elemanları ile tümüyle ayakta. Bu mekana bitişik, tepidarium ve frigidarium bölümleri duvar kalıntısı olarak günümüze gelebilmiştir. Hamamın içinde ve çevresinde künkler ve seramik buluntular, tarihlendirme verileri olarak önem taşımaktadır.

Konaklı'nın kuzeydoğusundaki Elikesik Köyü'nde bir kilise ile batısında kare planlı bir yapı saptanmıştır. Kilisenin yalnız apsis duvarı ayakta olup, naos duvarları yoktur. Batıdaki kare planlı yapı ise kesme taş dolgu duvar tekniğinde, yer yer kırık tuğla kullanılarak inşa edilmiştir. Duvar kalınlığı yaklaşık 1 m. olan yapının, çevreye hakim konumu, boyutları ve planı, gözetleme kulesi amacıyla kullanıldığını düşündürür. Öte yandan apsisin arkasında, kuzeydoğudan doğuya doğru uzanan bir duvar, olasılıkla antik döneme aittir. Apsisin doğusunda farklı kottaki dikdörtgen planlı yapı ise kule ile benzer teknikte duvarlar içerir.

Konaklı-Toslak'tan kuzeye doğru ayrılan yol üzerinde yer alan Akkale olarak adlandırılmış yapı, dörtgen planlıdır. Duvarları kayrak taşı ile örülmüş, köşelerde kesme taşlarla güçlendirilmiştir. Akkale ile aynı eksen üzerinde, birbirine uzaklıkları kuş uçuşu birer kilometre olan iki yapı yer almaktadır. Dörtgen planlı, küçük boyutlu bu yapılar birlikte değerlendirildiğinde, üç yanı dağlık geniş vadinin kontrolü için yapılmış gözetleme ya da yol üzerinde konaklama yapıları olabilir.

Alanya'nın kuzeyindeki Gündoğmuş İlçesi'nde, Güzelbağ Köyü'nün doğusunda yer alan Kalybrassos antik kenti, tepe üzerine kurulmuştur. Yamaçta kayaya oyma bir mezar, aslan bezemeli levha ile kartal figürlü cephe düzeni ve basamaklı girişi nedeniyle kült alanı olarak nitelenebilir. Tepeye çıkan merdivenler, doğal kayalar biçimlendirilerek oluşturulmuştur. Tepede farklı düzlemde yer alan iki anıtsal tapınak bölgenin Roma Dönemi'ne ışık tutar. Alttaki tapınağa inişte bulduğumuz, kabartma madalyon içinde haç motifi bezemeli kırık parça, bir vaftiz teknesine aittir (Res. 1). Tepenin en üst noktasındaki birbirine bitişik mekanların özensiz duvar kalıntıları, burada Bizans yerleşimi olduğunu düşündürür.

here and the materials and techniques of the extant walls and the potshards on the surface show Byzantine characteristics.

Following the coastal road towards Antalya, at the Tolhan (Yeşilköy) district, past the Avsallar area are the extant walls of a bathhouse, which were damaged during road construction and the Museum directorate then caused the course of this road to be altered. Three facades, possibly of the caldarium of a bath house are provided with large niches and it is in a good state of preservation, standing with its dome and vaulting. Adjoining this hall, are wall remains belonging to the tepidarium and the frigidarium. The pipes and potshards inside and around the baths provide important evidence for dating the structure.

A church and a square-plan structure to its west were noted at Elikesik village to the northeast of Konaklı. Only the apse wall of the church remains standing. The square shaped structure to the west was built with rubble walls including with dressed stones, with brick pieces here and there. The structure has walls approximately 1 m thick, and with its dominating position, dimensions and layout, its function as a watchtower is probable. Behind the apse of the church is a wall extending from the northeast to the east, possibly dating to antiquity. The rectangular structure at a different elevation, to the east of the apse, also has walls constructed in a similar fashion to that of the tower.

The structure called Akkale is situated on the way north from Konaklı-Toslak. It is a quadrangular structure built from slate stone and reinforced by cut stones at the corners. On the same axis as Akkale are two further structures, in a straight line 1 km from each other. When these quadrangular and small sized structures are together taken into consideration, it can be suggested that they were built to watch over the wide valley surrounded by mountains on three sides and/or to provide secure overnight facilities en route.

In the township of Gündoğmuş, the ancient city of Kalybrassos is situated on a hill to the east of Güzelbağ village. A rock-cut tomb on the slope can be considered a cult site from the relief with a lion, a facade arrangement with a figure of an eagle and a stepped entrance-way. The steps leading up the hill are carved from the bedrock. Two monumental temples situated on different levels on the top of the hill shed light on the Roman Period in the region. Descending to the lower temple, we discovered a broken piece of stone, decorated with a cross motif inside a medallion in relief being a part from a baptismal font (Fig. 1). The low quality wall

Res. 1 Kalybrassos-vaftiz teknesi / Fig. 1 Kalybrassos, piece of the baptismal font.

Olasılıkla antik kent, Bizans Dönemi'nde kimi ek yapılarla kullanımını sürdürmüştür.

Kızılcaşehir Kale, Alanya'nın Oba Beldesi'nde, Kızılcaşehir Köyü'nde yer alır. Tepenin üst düzleminde, Akdeniz'i ve Alanya'yı geniş görüş açısı ile gören Kale, dış ve iç surlardan oluşmaktadır (Res. 2). Surlarda kesme taş, dolgu duvar tekniği, tuğla-kiremit kullanımı ile Bizans kalesi olarak nitelediğimiz Kızılcaşehir'de iki sur arasında ve İç Kale'de dörtgen planlı mekanlar ile İç Kale'de bir şapel belirlenmiştir. Şapelin doğusu üç apsisli, kuzey ve güney duvarları nişlerle genişletilmiştir. Örtüsü yıkılmış olan yapıda duvar resimlerine ilişkin kalıntılar dikkati çeker.

Obaköy'ün kuzeybatısında Çıplaklı-Aksaray Mevkii'ndeki Orman Deposu'nda bir yapı kalıntısı ve zeytin işliği ile tek mekanlı, doğusu apsisli, üzeri tonoz örtülü bir şapel yer alır. Şapelin içte tüm duvarları ve tonoz örtüsü duvar resimleri ile bezenmiştir.

Alanya-Gazipaşa yolunda, Mahmutlar Beldesi'nde Gözüküçük Köyü'nün kuzey batısındaki tepede yer alan Laertes antik kenti, Hellenistik ve Roma surları ile kent içinde hamam, odeon gibi kimi antik yapılar barındırmaktadır. Surlarda yer yer Bizans duvar örgüsü, kentin Bizans Dönemi'nde kullanımına ilişkin verilerdir.

Antik kaynaklarda Laertes'in liman kenti olarak belirtilen Naula, Mahmutlar Beldesi'nde, kıyı yolunun kenarındaki yazlık evlerin arkasında yer alır. Kent, günümüzde muz bahçelerinin içinde kalmıştır. Kentin çevresi surlarla çevrilmiş olup, surlar üzerinde iki katlı kule benzeri, kare planlı yapılar yer alır. Surlarda kayrak taşı ile kiremit örgü görülür.

Res. 2 Kızılcaşehir Kale / Fig. 2 Kızılcaşehir Kale (the Fort).

remains belonging to the adjoining structures on the summit of the hill suggest the presence here of a Byzantine settlement. Possibly the ancient city continued to be inhabited in the Byzantine Period with some additions made to the antique buildings.

The Kızılcaşehir Kale is found in the village of Kızılcaşehir in the Oba district of Alanya. The fortress on top of the hill comprises outer and inner walls and it has a wide angle view encompassing the Mediterranean and Alanya (Fig. 2). Cut stones, rubble, bricks and tiles are employed in the walls and we identified this structure as a Byzantine fortress. There exist quadrangular structures between the inner and outer walls and inside the inner fort as well as a chapel within the inner fort. The chapel has three apses and its south and north walls were articulated with niches. The superstructure has not survived but traces of wall paintings are discernible.

To the northwest of Obaköy is the Forestry storage area in the Çıplaklı-Aksaray area and within this forestry storage area are the remains of a structure, an olive press and a single nave chapel covered by a vault and terminating in an apse in its east end. The entire walls and vault of this chapel are decorated with paintings.

The ancient city of Laertes is located on a hill to the northwest of Gözüküçük village in Mahmutlar district on the Alanya-Gazipaşa road. The ruins include Hellenistic and Roman city walls and some ancient structures such as baths and an odeon within the city. Byzantine masonry observed at places in the city walls is evidence for the Byzantine use of this city.

Naula, mentioned as the port of Laertes in the ancient sources, lies concealed behind the summer resort houses by the coastal road in Mahmutlar district and,

Res. 3 Naula-D Kilisesi / Fig. 3 Naula, Church D

Kent içinde belirlediğimiz dört kilise anıtsal boyutları ile dikkati çeker. A Kilisesi'nin apsisi günümüze gelebilmiş, apsisde duvar resimlerine ilişkin kalıntılar belirlenmiştir.

B Kilisesi'nin apsisi ile naosun kuzey ve güney duvarları günümüze gelmiştir. Yapı, yaklaşık 20 m. uzunluğu ile anıtsal boyutludur. Duvarları sıvalı ve yer yer duvar resimleri izlenebilmektedir. Apsisin güneydoğu duvarında bir niş, olasılıkla prothesis olarak kullanılmış olmalıdır. Naosun batısında ise eksende olmayan, iki katlı pencereci bir yapı yer alır.

C Kilisesi, günümüzde yerleşimin içinde kalmış bir köy evinin bahçesinde. Yalnız apsisi ayakta. Kiliseye ilişkin başka veri yoktur.

D Kilisesi, bir köy evinin arka bahçesinde, muzlukların başlangıcındadır. Yapının apsisi ile naosun kuzey duvarının bir bölümü günümüze gelebilmiştir (Res. 3). Apsiste ikiz pencere açıklığı vardır. Kilisenin bugün toprakla dolmuş zeminindeki tesserae, özgün mozaik döşemenin varlığına ilişkin bir veridir.

Kilise ile sur duvarlarının malzeme ve teknikleri, ilk gözlemlerimizde çağdaş oldukları izlenimi vermektedir. Varlığını kaynaklardan bildiğimiz beşinci kilise ise önümüzdeki yıl belirlenecektir.

Alanya-Gazipaşa karayolunda yer alan İotape antik kenti, iki ilçenin sınırındaki bir tepenin, yamacından deniz kıyısına kadar inen eteklerinde kurulmuştur. Günümüzde karayolu kentin ortasından geçmektedir. Kentin kıyıda kalan bölümünde doğu-batı yönünde uzanan tek nefli, doğusu apsisli bir kilise ile aynı yönlerde yapılmış tek mekanlı, doğusu apsisli bir şapel kentin Bizans Dönemi'ne ilişkin yapılarıdır. Kentte dinsel yapıların dışında sivil işlevli Bizans yapılarının varlığı da belirlenmiştir.

Res. 4 Halil Limanı Kilise / Fig. 4 The Church at the Halil Limanı

surrounded by banana plantations, the site has two-storied tower-like structures rising upon the fortifications. The city walls were built from slate stone and brick masonry. Four churches identified within the city are noteworthy for their monumental size.

Church A, all that remains is its apse wall, which carries traces of wall paintings.

Church B, its apse, south and north walls remain still standing. This monumental structure has a length of approximately 20 m and the walls are plastered and traces of wall paintings are discernible in places. A niche in the southeast wall of the apse should have been used as a prothesis. To the west of the naos and off the axis of this church is a two-storied building with windows.

Church C is located today within the garden of a village house. Only its apse is standing and there is no other evidence regarding this structure.

Church D is located in the back yard of a village house, by the start of the banana plantation. Only its apse and part of the north wall remain (Fig. 3) and the apse has a twin window. Tesserae on the ground suggest the presence of an original mosaic floor, concealed beneath the earth filling.

Our first observations and impressions based on the materials and masonry techniques are that the church and the city walls were constructed at the same time. The fifth church, whose existence is known from the sources, should be identified next year.

The ancient city of İotape is situated on a hill on the Alanya-Gazipaşa road, on the border between these two townships. The site extends from the slopes of the hill down the slope towards the sea and the modern

Alanya-Gazipaşa yolu üzerinde İotape kentini geçtikten sonra Halil Limanı Mevkii'nde karayolunun üst yanında bir kilise, alt yanında ise tonozlu bir mezar yapısı yer alır. Kilise, doğusu içte ve dışta yarım daire biçimli apsisli, bazilikal planlıdır (Res. 4). Apsisin yanı sıra yapının kuzey duvarı günümüze gelmiştir. Apsisin örtüye geçiş seviyesinde bir yazıt yer alır. Karemsi plandaki mezarın işlevine ve dönemine ilişkin veriler önümüzdeki sezonda araştırılacaktır.

Alanya-Gazipaşa yolunda Bıçkıcı Çayı'nın denize döküldüğü kıyıdaki burunda yer alan Bıçkıcı (Balıkçı) Kule, iki katlı, tonozlu bir yapıdır. Denizi ve günümüz karayolunu görüş açısına alan kulenin gözetleme-kontrol amaçlı kullanıldığı düşünülebilir. Kulenin arkasındaki tepe üzerinde ise Bıçkıcı Manastır adıyla bilinen Bizans yerleşimi yer alır. Tepe üzerinde denize hakim konumda bir kilise, surlara ait duvarlar ile hamam olduğu düşünülen bir yapı, ilk tespitlerimizdir (Res. 5). Kilise, doğu-batı yönünde uzanan, doğusu yarım daire biçimli apsisli, olasılıkla üç nefli bazilikal planlıdır. Yapının naosu, duvarların ve nefleri ayıran kemerlerin yıkıntıları ile dolmuştur. Kuzeydoğu köşede tonozlu bir mekanın, duvarlarının yaklaşık 10 cm. kalınlığında pembe renkte harçla kaplanması sarnıç havuzu olduğunu düşündürür. Kilisenin güneydoğusundaki yamaçta kemerli bir yapı, olasılıkla hamamdır.

Gazipaşa-Mersin karayolunda, Kıcık (Muzkent) Köyü'ndeki Nephelis antik kenti, dik yamaçlarda, dağınık yapılar topluluğu biçiminde kurulmuştur. Muzluklar arasındaki yapılar, 2004 yılı çalışmaları kapsamında incelenememiştir.

Alanya çevre yolunun kuzeyinde yola yaklaşık 2 km. mesafede Hacımehmetli Köyü'ndeki Hagios Georgios Kilisesi / halk arasında Hidrellez adıyla anılan yapı,

Res. 5 Bıçkıcı Manastır / Fig. 5 The Bıçkıcı Monastery

road passes through the site. In the part of the city between the sea and the road there is a single nave church with an apse in the east and a chapel with an apse, reflecting the Byzantine Period in this city. In addition, other Byzantine civic structures were identified.

Past İotape on the Alanya-Gazipaşa road, in the Halil Limanı area is a vaulted tomb on the lower side of the road and a church on the upper side of the road. The church is a basilica with an apse that is semi-circular both on the interior and on the exterior (Fig. 4). Besides the apse, the north wall of the structure also has survived to the present day. There is an inscription where the apse wall joins the superstructure. The function and dating of the squarish tomb will be examined during the next season's work.

Where the Bıçkıcı Creek flows into the sea on the Alanya-Gazipaşa road there is a promontory with the two-storied and vaulted Bıçkıcı (Balıkçı) Tower. It is plausible to suggest that this was a watchtower, as it has a wide view out over the sea and the modern highway. On the hill behind the tower there is a Byzantine settlement known as Bıçkıcı monastery. Amongst our first identifications from this site are a church on top of the hill and dominating the sea, the city walls and a structure understood to have been a bathhouse (Fig. 5). The church is orientated in an east-west direction with a semi-circular apse in the east and it is probably a three-aisled basilica. The naos is filled with debris from the walls and arches separating the aisles. A vaulted room in the northeast corner has walls covered with a 10 cm thick pink plaster, suggesting its function as a cistern tank. The arched structure on the slope to the southeast of the church was possibly a bathhouse.

The ancient city of Nephelis in the Kıcık (Muzkent) village on the Gazipaşa-Mersin road comprises scattered groups of buildings on steep slopes. The structures within the banana plantations could not be examined in 2004.

The Hagios Georgios Church, known locally as Hidrellez, is located in the village of Hacımehmetli, 2 km north of the Alanya highway by-pass. This is a Greek Orthodox church, dating to 1873 from its inscription. This single nave church has a small apse in the east, also visible on the exterior. To the west of the naos is the women's gallery accessed via a stairway from the exterior of the church. The timber ceiling of the church and the woodwork of the women's gallery embody the character of late 19th century Ottoman art. On the upper slopes of the hill, where the church is situated, there is a water source reached by an original stepped path and

1873 tarihli yapım yazıtı ile günümüze gelmiş bir Rum kilisesidir. Tek nefli bazilikal planlı yapının doğusunda küçük bir apsis dıştan da izlenebilmektedir. Naosun batısında, dışarıdan merdivenlerle çıkılan ikinci kat, gynekaion kadınlar bölümüdür. Kilisenin ahşap tavanı ve gynekaion'un ahşap işçiliği 19. yy. geç Osmanlı Dönemi sanat özelliklerini yansıtır. Kilisenin yer aldığı tepenin yukarı yamacında, dönemine ait özgün basamaklarla çıkılan yol, bir su kaynağına ulaşmaktadır. Ön cephesinde bir aziz kabartması ile haç bezemeli levhanın yer aldığı çeşme, kaynağın kutsallığına da işaret eder.

Alanya ve çevresinde belirlediğimiz yapıların çoğunluğu, Alanya Müzesi Müdürlüğü'nce tescil edilmiş olup, plan ve röleve çizimleri yapılmamış, işlev ve tarihlendirmeye yönelik veriler henüz incelenmemiştir. Yüzey araştırmamız, önümüzdeki sezondan itibaren, belirlenen yapıları belgeleme ve değerlendirme çalışmaları ile sürdürülecektir.

Alanya Müzesi Müdürlüğü'ne ve Bakanlık temsilcisi Müze Uzmanı, Sanat Tarihçisi Sayın B. Taymaz'a yardımları ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

this fountain is decorated with a plaque with a cross motif and the figure of a saint in relief, a further indication of the sacredness of this water source.

Most of the structures we have identified in and around Alanya have been registered by the Alanya Museum; however, their plans and measured drawings have not been prepared, and the evidence regarding their functions and dates has not as yet been studied. Our surveys will continue the next season with the documentation and evaluation of the structures that have been identified to date.

I would like to forward my sincere thanks to the directorate of Alanya Museum and art historian B. Taymaz, museum curator and the state representative for their help and contributions.